

„KÉP ÉS ÍRÁS”, KÉPÍRÁS AZ EURÓPAI ÉS A MAGYAR ILLUSZTRÁLT SAJTÓBAN

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT
EGY ELFELEDETT TÖRTÉNET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ*

Gebhardt Hartwig az illusztrált folyóiratokról írt tanulmányában témaválasztását azzal indokolja, hogy ezzel egy igencsak mellőzött kutatási területre próbálja ráirányítani a figyelmet. Tette ezt az európai média történetén belül a német - az egyik legjobban feltárt sajtó - történetírásának egyik reprezentatív képviselője. Igaz, hogy ezeket a sorokat 1983-ban vetette papírra és azóta történt egy s más, de deficitök és kihívások még akadnak bőven.¹ Ezt jól példázza, hogy Jean Pierre Bacot 2005-ben a francia illusztrált sajtó 19. századi történetéről megjelent könyvében alcímnek még mindig az „elfeledett történet” (une histoire oubliée) kifejezést adja.²

Nem különben önkritikus megállapításokat tehetünk, ha a magyarországi kutatásokra irányítjuk a figyelmet, ahol diszciplínáik sajátos nézőpontjából a művészettörténészek, kultúrantropológusok, kultúrakutatók tették a téma vizsgálatáért, napirenden tartásáért a legtöbbet. De a médiatörténészek, – ha úgy tetszik sajtótörténészek, irodalomtörténészek, kultúrtörténészek – előtt még számtalan feladat áll. Itt nem csupán arról van szó, hogy az ilyen jellegű kutatások számára még számos terra incognita kínálkozik, hanem arról is, hogy ezt a jövőben az eddigiektől némileg eltérő szemléleti bázison, új módszertani apparátus bevonásával is tegyünk. Egyértelmű, hogy az elvégzendő vizsgálatok terepe abszolút tudományközi, és amennyiben az illusztrált sajtó történetét a jövőben vizsgálni kívánjuk, úgy volna kívánatos tenni, hogy azt a mediális világ átalakulásának kontextusában helyezzük el. Mi képezi a kontextus szövetét? Mit is jelent ez?

Nos, ha a modern kor médiumainak, nota bene a sajtónak a történetét a tömegsajtó korában adekvát módon kívánjuk megfigyelni, leírni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a megállapításokat, összegzéseket, amelyek a médiatörténet és kultúrtudományok viszonyát, a társadalomtudományok kulturális fordulatát boncolgatják, illetve annak hozadékát a média és kommunikációtörténetre nézve. Itt lényegében a kritikai kultúrakutatás „sokféle áramlatát magában foglaló, kevésbé kanonizált irányzatról van szó”, illetve a cultural studies utáni korszakról.³ Az ennek jegyében született variánsokat némi egyszerűsítéssel egyrészt a Stuart Hall féle strukturális modellre,⁴ másrészt a cultural studies Raymond Williams féle alapvetésére tudjuk leginkább visszavezetni. A Williams féle antropológiai kultúrafogalom szerint, mivel a kultúra maga a teljes életforma, a kultúrakutatás tárgya nem elsősorban az egyes művek elemzése, hanem a folyamatok feltárása kell hogy legyen, amiben a magas művészi alkotások és a mindennapok termékei egyaránt létrejönnek, és az a processzus, ahogy a széles közönség elolvassa, megnézi, meghallgatja, azaz befogadja őket.

* A tanulmány az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport 19. századi Könyv-és Sajtótörténeti Műhelyének kutatási programja keretében készült.

Ebben a folyamatban a társadalmi beágyazottság, kölcsönhatások mellett, a valóságkonstrukciók, értelmezési játékok, érdek-összeütközések révén Williams a cselekvő szubjektumnak is teret enged. ⁵ Mindezek ismeretében a történelemben hangsúlyosan vetődik fel a kérdés, hogy a fenti elméletekben, modellekben hol helyezkedik el, milyen szerepe van a történetiségnek, a történeti megközelítésnek, mi az, ami hasznosítható, alkalmazható belőle, fent nevezett témánk vizsgálatához?

Ahogy a mai modern társadalmak egyre inkább a médiák befolyása, hatása, olykor nyomása alatt állnak, – és a társadalmak így módon is mindinkább a problémamegoldásokban érdekeltek –, mind több diszciplína (a nyelvtudomány, a jogtudomány, a gazdaságtudományok, a filozófia, a pedagógia, a pszichológia, nemkülönben a politológia, a szociológia és a történettudomány) fordul a nyilvánosság és a kommunikáció problémaköre felé.

A kommunikáció, mint univerzális jelenség így jut el napjainkra és napjainkban egyre hangsúlyosabban interdiszciplináris tárgyhöz, kirajzolódik a medializációs folyamat (vagyis a valóság átszűrése a médiák által) és ez a folyamat újfajta minőségű orientációs igényeket támaszt és hív életre a történeti jellegű média- és kommunikációkutatásokkal szemben is. ⁶

Mint ismeretes, az Amerikai Egyesült Államokban már az 1960-as években, majd Európa szerte a hetvenes és nyolcvanas évtizedben a kommunikáció- és a médiatudományok offenzív támadásba lendültek, és ezt a tradicionális terepen mozgó és eszköztárat alkalmazó történettudomány egyidejűleg bizonyos rezerváltsággal szemlélte. Nagy-Britanniában elsőként, majd Franciaországban fokozatosan a nyolcvanas évektől, Németországban a nyolcvanas-kilencvenes évtizedtől mind intenzívebb érdeklődés nyilvánult meg a történészek részéről is e területek iránt. Ezt a jelenséget egyes történészek, mint például a müncheni Winfried Schulz az új digitális kommunikációformák terjedésével hozták összefüggésbe, hangsúlyozva, hogy a digitalizáció egy eszköz, mely új, interaktív kommunikációs lehetőségeket rejt magába és így a történeti alapú kérdések megközelítését is más közegbe helyezi. Az elmúlt évtizedekben monográfiák, gyűjteményes tanulmánykötetek, sorozatok, tankönyvek tucatjai, nem különben speciális történeti szakfolyóiratok, elindítása tanúskodik erről. ⁷

Számos új megközelítési modell fogalmazódott meg az elmúlt 10–15 évben, amelyek közül megragadóan inspiráló jellegű egy szerzőhármas, két hamburgi történész és a mainzi médiatudós munkássága. Mindenekelőtt azt emelném ki, hogy esetükben különösen szerencsés, hogy már az elméleti alapvonalak meghatározásánál létrejött a tudományközi összefogás, tehát nem egy kívülről konstruált kész modellt vesznek át és próbálják átültetni a médiatörténet-írás gyakorlati terepére, mint elődeik közül annyian mások tették, és ma is teszik.

Karl Christian Führer, Axel Schildt és Knuth Hickethier tanulmányukban a történelem, a nyilvánosság, és a médiák lehetséges kapcsolódási pontjait, egymáshoz való viszonyát tárják fel. A középpontba a nyilvánosság kategóriáját helyezik, és ennek egyaránt általános társadalomtörténeti, illetve speciális kommunikáció- és médiatörténeti dimenzionálását nyújtják. Vagyis egyrészt a modern médiák keletkezésének és intézményesülésének történetét ragadják meg – beleértve a modern médiatechnikákat, technológiákat is –, másrészt a nyilvános kommunikáció 19–20. századi fő elemeit, szerkezetváltozásait rendszerezik, szisztematizálják. Ezáltal a kettős irányultság által a médiák és társadalom közti kölcsönhatást, annak alakváltozásait kívánják megragadni. ⁸ Hickethier egy másik munkájában következetesen plurális értelemben a „médiák története” kifejezést alkalmazza (sajtó, film, rádió, televízió, internet), ezeket együt-

tesen kezeli, és megállapítja, ezek tanulmányozása leginkább kommunikációtörténeti jellegű vizsgálatokban csúcsosodik ki.⁹

A feladat az elkövetkező időkben – Hieckethier szerint – nem ezeknek a területeknek általános történeti megközelítése-leírása lenne, hanem az, hogy ezek egy adott korszaknak, műfajnak, sílusnak a világra adott reflexióiként jelenjenek meg, a legkülönbözőbb koncepciókra és historiográfiai tradíciókra visszavezetve. Például a sajtóban a tárca története, a folytatásos regény története, egy-egy írói, képzőművészeti oeuvre is elemezhető, mint a világ észlelésének egy-egy sajátos lenyomata. A jelenlegi gyakorlat szerint ugyanis ezek a területek még mindig leginkább a nemzeti tradíciókra, a kulturális és nemzeti identitást megalapozó irodalomtörténeti leírásokra vezethetők vissza. Így például az színháztörténetírás leggyakrabban, mint a nemzeti színház születéséhez vezető út története jelenik meg. Jóval ritkábban szembesülünk olyan művekkel, amelyek egyes médiumok, például a könyv, a kalendárium történetét tárgyalják, avagy egy kiadó vagy egy könyvtár történetét mutatják be. Ilyen ritka kivételnek, korszakos alpműnek bizonyult a legendás szerzőpáros, Lucien Febvre és Henri-Jean Martin 1958-ban született úttörő munkája a könyv történetéről, vagy Alberto Martino kölcsönkönyvtár-története, továbbá Reinhard Wittmann könyvkereskedelemtörténete.¹⁰

– A tömegmédiák történetét leíró másik markáns irányzat intézménytörténeti, programtörténeti, technikátörténeti, és befogadótörténeti alapokon nyugszik. Így jelenik meg például a sajtótörténet, mint egyes újságkiadó vállalkozások története, mint a nemzeti közvélemény kialakulásában betöltött szerep. Az intézménytörténeti és technikátörténeti megközelítés leginkább a történettudomány különböző ágazatainak fogalmi, módszertani apparátusára támaszkodik, míg a programtörténeti és befogadótörténeti irányultság az irodalomtörténeti és művészettörténeti megközelítésekhez kapcsolódik.

– Megemlíthető még harmadikként a médiatechnológiai alapú irányultság, amely a mából kiindulva elsősorban a digitalizálás kérdéseit helyezi előtérbe, számtalan technikai konstrukciót, megoldást javasolva, de a médiák fejlődéstörténetének megragadásához ez az irányzat kevés gyümölcsöző kérdést vet fel.

Az ezekhez tapadó, alkalmazandó ábrázolási módok közül a legnagyobb hagyományokkal a kronologikus módszer rendelkezik. Legtöbbször ez képezi a médiatörténeti ábrázolás bázisát, amelyek közül a médiatörténet-írók érdeklődése az utóbbi időben a technikai eszközök fejlődésében bekövetkező változásra összpontosít. Ugyancsak elterjedt az életrajzi, önéletrajzi megjelenítés, mely az írott sajtó médiabirodalmait megteremtő legnagyobb személyiségein túl, napjainkban mindinkább a meghatározó médiaszemélyiségek, rendezők, producerek, managerek, sztárok világára fókuszál.¹¹ Mondanivalónk szempontjából a legnagyobb jelentőséggel a strukturális ábrázolás bír, a médiák strukturális szerkezeti, szervezeti, legtöbbször intézménytörténeten keresztüli ábrázolása. Az intézmények működési mechanizmusának objektív, cselekvő megragadása (szervezeti felépítés, kínálat és használat), a narratív leírás helyett.¹²

Hieckethier mindezek nyomán egy új médiatörténetírást javasol, amelynek szerinte a tömegmédiák történetének kell lennie, ám a nagy kérdés az, hogy hogyan?

Ez álljon megítélése szerint:

- intézménytörténetből, mint a kommunikátor és intézményeinek története (a politikai és gazdasági keretfeltételek számbavételét nem mellőzve)

- technikátörténetből, mint a technikai fejlődés által determinált médiatörténet, mediális technológiák, találmányok, eszközök története, befolyása a kulturális emlékezetre
- program- és produkciótörténetből, mint a kommunikációs igényeket előhívó produkció- és kínálat történet (beleértve a műfaj-, a téma- és motívumtörténetet és mindazokat, akik a programokat létrehozzák, terjesztik, közvetítik)
- recepciótörténetből, mint a médiafelhasználás és felhasználók története, amelyben a hangsúly a passzív befogadás aktusától mindinkább áthelyeződik az aktív befogadásra és befogadóra.

Nos, ha ebben a kontextusban kívánjuk tömegművelés történetét feltárni, akkor az egyes médiumok története, – témánk szempontjából kiemelten ez az új sajtótörténet – nem elsősorban mint az egyes lapok története, vagy mint egyes lapokról szóló tanulmányok felfűzése íródjon meg, hanem mint az újságok hozzájárulásának története a közvélemény, a nyilvánosság alakulásához. Érvelésében Hickethier Rudolf Stöber munkáira hivatkozik, aki a 19. század sajtóját ilyen módon kíséri meg vizsgálni.¹³

Ezt a sajtótörténetet a jövőben célirányosan össze kell kapcsolni az írás és nyomtatás történetével, az irodalom történetével, a vizualitás történetével, és ebben van kitüntetett helye az illusztrált sajtónak. Nem a Gutenberg galaxis történetét, majd annak végét kell megírni – fogalmaz Hickethier, – utalva Mc. Luhan híres munkájára –, hanem az írás, a kép és a hang sokszorosan kapcsolódó, szüntelenül változó történetét, az átmeneteket, a töréspontokat kell megragadni. Így a 19. századhoz érve a szöveg egyeduralmának megdőlésével, a vizualitás új megjelenési formáival az illusztrált lapok vizsgálatának jelentősége felértékelődik.

Az így építkező, majdan közös új médiatörténetig eljutó médiatörténetírásban az egyes médiumokat összekötő elemek lesznek a kommunikáció, a kultúra, a médiák által befolyásolt hétköznapi történések, de mindennek előtt a nyilvánosság.

A Führer-Schildt-Hickethier modell alapvetően kétféle nyilvánosság-fogalommal dolgozik. A Habermas féle ideáltipikus, normatív nyilvánossággal, annak Negt/Kluge féle továbbgondolásával, illetve az ún. plurális, a médiák által definiált, rendszerorientált Gerhards/Neidhardt féle nyilvánosság-konceptiókkal. Vagyis társadalmilag normatált, – társadalmi normák által meghatározott – nyilvánossággal és egyidejűleg a média által szervezett nyilvánossággal, amely lehet partikulárisan, differenciáltan tagolt (helyi, regionális, régiókon túlnyúló), plurálisan strukturált (különböző nyilvánosság terepek, formák és színvonalak, amelyekben különböző szereplők, közlők, médiumok jelennek meg). Ennek az elméleti konstrukciónak a hozadéka, hogy általa – a célul kitűzött kutatási iránynak megfelelően – a média- és kommunikációtörténet legkülönbözőbb területe, problémamegoldó szelete, variánsa teremthető meg és kapcsolódhat szabadon össze, és ez a gyakorlati terepen mozgó kutatás számára rendkívül inspirálólag hathat.

A bieleföldi médiatörténész Jörg Requate munkássága plasztikus példa erre. Requate, szintén különös fontosságot tulajdonít a nyilvánosságnak, amely a kommunikáció által terjed, és ezért vallja, hogy a vizsgálat középpontjában a kommunikációs struktúrák tanulmányozásának kell állnia. Számára nyilvánvaló, hogy ennek leginkább a plurális nyilvánosság a megvalósulási és kutatási terepe. De már 1999-ben elsők között figyelmeztet az ebből eredő kihívásokra, nehézségekre is.

Ugyanis a 19. század második fele a kommunikáció története szempontjából olyan információrobbanást hozott létre – közlekedési forradalom, urbanizáció, új híráramlási technikák,

expansionális olvasástudás növekedés, politikai pártok születése, társadalmi érdekcsoportok artikulálódása, civil társadalom, egyesületek, munkás- és nőmozgalmak megszületése által –, melynek során a nyilvános kommunikációs terek megsokszorozódtak, tagolódtak és ez szükségszerűen csak fragmentális leírásokat eredményezhetett. Nem véletlen – emeli ki –, hogy a sajtótörténet szempontjából take off-nak minősített korszakról átfogó elemzés nem született, csak izolált részleírások, miközben a korszak a történetírás szempontjából az egyik legfontosabb és legjobban feltárt periódus. (Igaz ez a németen túl más európai nemzetek, köztük a magyar történetírás teljesítményére is). Egyszerűen mennyiségileg kezelhetetlen, strukturálisan megragadhatatlan – állapítja meg, és az azóta született számos művében keresi hozzá a megfelelő technikákat. Feladatának tekinti a 19. századi tömegsajtó példáján bemutatni a nyilvánosság struktúrájának változását, ami nála annyit jelent, mint a politikai befolyásolás történetének bemutatása a médiában és a média által. Két esettanulmányon keresztül világítja meg koncepciója lényegét, a nyilvánosság alakváltozásainak megnyilvánulási formáit: a 19. századi tömegsajtót (USA, Franciaország, Németország) keresztül és a modern diktatúrákban (a náci Németországban és az NDK-ban), mely egyben innovatív és komparatív összehasonlítás perspektíváját is kínálja számára, úgy elméletileg, mint módszertanilag.¹⁴

Behatóan foglalkoztatja őt a modern média keletkezésének és intézményesülésének vizsgálata is, hogy ezáltal a média és az adott társadalom közti kölcsönhatás feltárásához közelebb jusson. Ilyen szempontból, Requate 2009-ben megjelent munkája szerint, a 20. század médiatörténete, a mediatizálás története már a 1880 években elkezdődött, a technikátörténeti fejlődés mérföldkövei a távíró (1837), a telefon (1860), a fonográf (1877), a kézi szedés helyébe lépő linotíp, majd a monotíp gépi szedés, a század első felében a gyorsajtó, a század második felében a rotációs nyomás alkalmazása révén, ami az információáramlás, a közlés, az előállítás folyamatának radikális változását vonta maga után. E folyamat következményeként, a példányszámok robbanásszerű emelkedésével a nyomtatott médiapiac szüntelenül bővült. Fejlődése a kalendáriumoktól, az almanachoktól, a könyveken át a sajtóműfajok gyors ütemű differenciálódásig terjedt, képileg pedig a litográfált nyomatoktól, a fotó alkalmazásán át a levelezőlapok és panoráma képek megjelenésével, elvezetett a mozgókép, a némafilm (1895) színrelépéséig. Mindezek együttesen járultak hozzá az újfajta szöveges és vizuális kommunikációs formák megalkotásához, amelyek meggyorsították, és szüntelenül szélesítették magát a kommunikációs processzust. A világról új észleléseket hoztak létre és így járultak hozzá a társadalom alakváltozásaihoz.¹⁵

Ugyanakkor Requate nem feleli számba venni a retardáló tényezőket sem, mint a cenzúra tartós jelenlétét, az 1848-as forradalmat követően a sajtószabadságot korlátozó gazdasági, jogi, adminisztratív intézkedéseket, amelyek nemcsak a sajtó fejlődését lassították, hanem a kommunikáció jellegét, minőségét is alakították, formálták, és így a sajtó és a társadalom viszonyát is befolyásolták. Mindezekért ő és mások is hajlamosak a 19. századot a modern tömegmédia összes ismérvei szempontjából még átmeneti korszaknak nevezni.

Mint annyi más médiatörténész, úgy a Stöber féle médiatörténetírás számára is az egyik alapprobléma a vizsgálandó tárgy kiválasztása és az ebből adódó kihívás, a parttalan anyagmennyiség. Ami kényszerű koncentrációra készíti a szerzőt, megragadni ami a legfontosabb, karakteres példákon bemutatni a jelenségeket és ez szükségszerűen a komplexitás önkényes redukcióját vonja maga után. Mindezek ellenére az ő médiatörténete is 580 újság- és folyóirat-címet ölel fel.¹⁶

Az önkényes korlátozás problémáját a mainzi kommunikációelméleti szakember és történész Jürgen Wilke másképp véli feloldani. A tömegművelődés történetéről szóló munkáiban tudatosan egy szűkített médiafogalmat használ, mely technika- és intézménytörténeti alapú, és a tömeges elterjedésű médiumokra terjed csak ki, mint a printmédia (a könyv, a sajtó), valamint a rádió, és a film. Kritikusával szemben úgy véli, a posta vagy a telefon története ide csak korlátozottan sorolható, mint eszköz, nem a médiatörténet immanens része, ugyanakkor mindkettő, mint tömegkommunikációs eszköz, fontos eleme, de nem több mint komponense a médiatörténetnek.¹⁷ Vele ellentétben mások ezeket a kommunikáció- és médiatörténet fejlődésére nézve egyenrangúan vizsgálандó tényezőnek tekintik, és mint Werner Faulstich, ezeknek önálló fejezeteket szentelve beleillesztik nagy ívű médiatörténeti sorozatukba.¹⁸

Hickethier szerint ez a fajta új médiatörténetírás, a hozzá kapcsolódó véleménycsere, polémia még csak a kezdeteknél tart, majd a gyakorlat dönti el létjogosultságát. A bevezető tanulmányban vázolt kérdések, problémák, módszertani megközelítések egy lehatárolt terepen, az illusztrált sajtó tanulmányozása során a konferencián is, sajátos magyar nézőpontból érintésre, továbbgondolásra kerültek és így reményeink szerint az itt megjelenő tanulmányokba beépülve hozzájárulhatnak az egyre szélesedő európai diskurzushoz.

JEGYZETEK

1. Hartwig, Gebhardt: Illustrierte Zeitschriften in Deutschland am Ende des 19. Jahrhunderts. Zur Geschichte einer wenig erforschten Pressegeattung. In: *Buchhandelsgeschichte* 1983/2. 41–60.; Uő: Forschungsprojekt Geschichte der illustrierten Zeitschriften in Deutschland vom Vormärz bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts. In: *Deutsche Presseforschung. Geschichte, Projekte und Perspektiven eines Forschungsinstituts der Universität Bremen*. Hg.: Holger Böning, Michael Nagel, Johannes Weber. Bremen, 2004.
2. Bacot, Jean-Pierre: *La Presse illustrée au XIX e. siècle. Une histoire oubliée*. Paris, 2005.
3. A kritikai kultúrákutató létjöttének gazdasági, társadalmi, politikai komponenseket magában rejtő történeti hátteréről Nagy-Britanniában: Turner, Graeme: *British Cultural Studies. An Introduction*. London, 1990.; Göttlich, Udo: *Kritik der Medien Reflexionsstufen kritisch-materialistischer Medientheorien am Beispiel von Leo Löwenthal und Raymond Williams*. Opladen, 1996.; Belinszki Eszter: A kritikai kultúrákutató a médiaelemzés gyakorlatában. In: *Médiakutató* 2000 ősz. 61–75.; Császi Lajos: Médiakutató a kulturális fordulat után. In: *Médiakutató* 2008 ősz. 93–108.
4. Hall, Stuart: *Cultural Studies: Two Paradigms*. In: *Culture, Ideology, and Social Process: A Reader*. Ed.: Bennett, Tony – Martin, Graham – Mercer, Collin – Woollacott, Janet. London, 1981.; Uő: *Encoding/Decoding*. In: *Culture, Media, Language. Working Papers in Cultural Studies 1972–79*. London, 1980.; Morley, David – Chen, Kuan-Hsing: *Stuart Hall*. London, 1996.
5. Williams, Raymond: *Culture*. Glasgow, 1981.; Uő: *Culture and Society 1750–1950*. Harmondsworth, 1971.; Uő: *Culture is Ordinary*. In: *The Raymond Williams Reader*. Ed.: Higgins, John. London, 2001.
6. A rendkívül összetett, számtalan, olykor ellentmondásos tényezőt rejtő differenciált fejlődési folyamatot, a konferencia tanulmánykötetében terjedelmi korlátok miatt csupán vázlatosan tudom jelezni. Az ezt megalapozó módszerelméletek, szakmunkák, eredmények, illetve kísérletek, publikációs fórumok közül leginkább az elmúlt másfél évtized alkotásait emelem ki. Mindezeket a kérdésköröket egy készülő hosszabb tanulmányban tárgyalom. Hasonló gondolatokat feszeget Sipos Balázs könyvének bevezető tanulmánya, amelyben a szerző szakterületi érdeklődésének megfelelően a média és a hatalom, a médiatudomány és a politikatudomány, a médiatörténet-írás és politikatörténet-írás összefüggéseit (tudományok hibridizációja, határtalan szupertudomány) boncolgatja. Sipos Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy korszakban*. Budapest, 2011. 11–39.
7. A legszámtottevőbb média- és kommunikációtörténeti folyóiratokra itt hívom fel a figyelmet: *Journalism History* (1975–), *American Journalism* (1983–), *Le Temps des Médias* (2003–), *Media History* (1995–), *Archiv für Mediengeschichte* (2001–). A vizsgálандó területek két kristályosodási pont körül rajzolódnak ki: egyrészt a törté-

- nelem, a történetek, fordulópontok megjelenítése a médiákban és a nyilvánosság különböző fórumain, másrészt a médiák történetének, a nyilvánosság és nyilvános kommunikáció alakváltozásainak bemutatása a legkülönbözőbb ismeretelméleti koncepciókra, modellekre és programokra visszavezetve. Írásomban az utóbira koncentrálok.
7. *Führer, Karl Christian – Hickethier, Knut – Schildt, Axel*: Öffentlichkeit – Medien – Geschichte. Konzepte der modernen Öffentlichkeit und Zugänge zu ihrer Forschung. Archiv für Sozialgeschichte 41. 2001. 1–38.
8. *Hickethier, Knuth*: Mediengeschichte In: Einführung in die Medienwissenschaft. Hg. Gerhard Rusch Wiesbaden, 2002. 171–188.
9. *Febvre, Lucien – Martin, Henri-Jean*: L'Apparation du livre. Paris, 1958. A mű kiadásának 50. évfordulójára rendezett budapesti konferencia anyagát lásd: Cinquante ans d'histoire du livre. De l'Apparation du livre (1958) Á 2008. Bilan et projets. Ed. par Frédéric Barbier et István Monok. Budapest, 2009.; *Martino, Alberto*: Die deutsche Leihbibliothek. Geschichte einer literarischen Institution. Wiesbaden, 1990.; *Wittmann, Reinhard*: Geschichte des deutschen Buchhandels. München, 1991.
10. A 19. század végi, 20. század első felében szereplő „médiaszemélyiségekről” készült monográfiák közül néhány említésre méltó: *Mendelssohn, Peter*: Zeitungsstadt Berlin. Frankfurt am Main, 1982.; *Möller, Felix*: Der Filmmminister. Goebbels und der Film im dritten Reich. Berlin, 1998.; *Hachmeister, Lutz*: Der Gegnerforscher. Die Karriere des SS-Führers Franz Alfred Six. München, 1998.
11. Az ezt megalapozó művek közül: *Reich, Eduard*: Das Wunder der Wellen. Berlin, 1954.
12. *Hickethier, Knut* 2003, 174. *Stöber, Rudolf*: Axel Springer. Ein Medienunternehmen mit Fortune. Geschäft mit Wort und Meinung: Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert, 1999. 291–310.
13. *Stöber, Rudolf*: Deutsche Pressegeschichte. Eine Einführung, Systematik, Glossar. Konstanz, 2000.; Uő: Mediengeschichte. Eine Evolution neuer Medien von Gutenberg bis Gates. Eine Einführung. Bd. 1. Presse – Telekommunikation. Wiesbaden, 2003.
14. *Requate, Jörg*: Öffentlichkeit und Medien als Gegenstände historischer Analyse. Geschichte und Gesellschaft, 1999. Sonderheft 3. 5–32.
15. *Requate, Jörg*: Einleitung. In: Das 19. Jahrhundert als Mediengesellschaft. Lés Médias au XIXe siècle. Hg. Jörg Requate. München 2009. 7–19.
16. *Stöber, Rudolf* 2003
17. *Wilke, Jürgen*: Grundzüge der Medien- und Kommunikationsgeschichte. Von Anfängen bis ins 20. Jahrhundert. Köln, Weimar, Wien, 2000.; Uő: Massenmedien und Journalismus in Geschichte und Gegenwart. Geammelte Studien. Bremen, 2009.; A francia médiatörténetírás képviselői közül *Frédéric Barbier Catherine Bertho Lavenir*rel írt közös munkájában szintén ezt az elvet vallja: *Barbier, Frédéric – Bertho Lavenir, Catherine*: Histoires des médias, Paris, 2000.
18. Werner Faultisch nagyszabású vállalkozása a médiák történetének öt kötetben történő megírása a késő antik kortól napjainkig. Témánk szempontjából különös tekintettel: *Faultisch, Werner*: Die bürgerliche Mediengesellschaft (1700–1830). Göttingen, 2002.; Uő: Medienwandel im Industrie- und Massenzeitalter (1830–1900). Göttingen, 2004. Hasonlóan vélekedik a Briggs – Burke szerzőpáros is: *Briggs, Asa – Burke, Peter*: A média társadalomtörténete Gutenberg-től az internetig. Budapest, 2004.

DOROTTYA LIPTÁK

“PICTURE-WRITING”

– PICTORIOGRAPHY IN THE EUROPEAN AND HUNGARIAN ILLUSTRATED PRESS
SOME INTRODUCTORY THOUGHTS TO THE STUDY OF A FORGOTTEN STORY

ABSTRACT

As the subtitle suggests, the aim of the dissertation is to contribute a few ideas and proposals to research into the history of the illustrated press in the future. Looking at the investigations in Hungary, the author registers that art historians, cultural anthropologists and culture researchers have done most for the exploration of the domain, each from their respective viewpoints. Media historians, or, if you please, press historians, literary historians, culture historians, still have a lot of challenges to face.

Undoubtedly, the area to be researched is clearly interdisciplinary and the future examinations whose target is the illustrated press should place this research topic into the context of the transformation of the medial realm. What constitutes the fabric of this context? What does it mean?

If one wishes to treat adequately the modern-age history of the media or the written press in our age of the mass media, one may not ignore the insights and summaries that probe into the interplay of media history and cultural studies, into the cultural turn of the social sciences as well as its implications for media and communication history. At issue here is what can be tagged “a hardly canonized trend” of critical culture research “incorporating a variety of its currents” (i. e. the post-cultural studies period). With some simplification, the variants thus produced might be retraced to Stuart Hall’s structural model on the one hand and to Raymond Williams’ propositions, on the other.

As for the historical aspect, the author inquires how it relates to the above-mentioned theories, models and variants, what role the historical approach has, what can be utilized or applied from it for the study of the theme in question.

From among the most promising attempts of the past 10–15 years she devotes distinguished attention to the theoretical model of Führer-Schildt-Hickethier. The point to this model is that the trio of thinkers placed the category of publicity in the focus of their examination of the interrelations between history, publicity and the media, elaborating the social historical dimensions of publicity in general and its communication and media historical aspects in particular. In other words, they described the emergence and institutionalization of the modern media including media techniques and technologies on the one hand, and systematized the chief 19–20th century elements and structural changes of public communication, on the other. Through this dual approach, they wish to grasp the interplay between the media and society and its form variants. The elaborator of the theory Knuth Hickethier proposes a new media history which must be the history of the mass media and should comprise the histories of institutions, techniques, programs and productions as well as reception.

If we wish to explore the history of mass media in this context, then the history of individual media, specifically of the more recent press will not be the history of a paper or string of studies on individual papers but the history of the media’s contribution to the shaping of public discourse. In future scholarship this press history should purposively be linked up with the history of writing and printing, the history of literature, history of visibility – and this is where the illustrated press has signal importance. It is not the history of the Gutenberg galaxy – or its demise – that is to be written, Hickethier argues, but the history of the multiple and constantly changing intertwining of letters, pictures and sound with transitions and breaking points. With the decline in the 19th century of the dominance, monopoly of the written press, the research of the illustrated press comes into the fore.

The author then surveys the practical scene of media historiography referring first of all to the work of Rudolf Stöber, Jörg Requate, Jürgen Wilke, and Werner Faultisch, and lists the difficulties and challenges a media historian is faced with in the process of new media history. Finally, she expresses the hope that with the questions, problem-solving proposals and findings put down in the proceedings of a conference the Hungarian scholars may also contribute to the broadening European discourse.

lipdo@freemail.hu